

Sociological study of the effect of informal settlements on social harms (case study: Kermanshah city)

Fariba. Azizi¹, Rezaali. Mohseni*² & Zahra. Hazrati Someeh³

1. Department of Sociology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

2. *Corresponding Author: Department of Sociology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

3. Department of Sociology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

ARTICLE INFORMATION	ABSTRACT
Article type Original research Pages: 182-191 Corresponding Author's Info Email: Mohseni.net14@gmail.com	Background and Aim: The phenomenon of informal settlements can bring with it many social harms. The purpose of this research is to investigate the impact of informal settlements on the amount of social harms such as theft, divorce, suicide, and drugs in the city of Kermanshah. Methods: The current research is an applied research in terms of its purpose. In terms of method, it is a descriptive research and it will be done as a survey; Because the required information is obtained from the current state of the statistical sample using a questionnaire. It is a researcher-made questionnaire of informal settlements and a standard questionnaire of social harms, which is set in 66 items. The statistical population of the present study includes 270,979 male and female residents of informal settlements in Kermanshah city in the year 2021. In this research, 384 were selected as sample members by random-cluster method. Results: The descriptive findings of the current research show that the reason for migration and choosing the neighborhood of most of the 160 respondents (42.7%) was their economic situation. Also, in the studied sample, 169 people (44.5%) agree to leave the place and 211 people (55.5%) oppose leaving the place, 241 people (63.6%) agree and 138 people (36.4%) oppose. To leave the place, they were on the condition of handing over land or housing, which was the reason for not wanting to leave the place of most of the respondents (151 (42.8%) being close to the workplace). Finally, regarding participation in activities to improve the status of their community during the past 5 years, 177 people (46.1%) participated in the activities and 202 people (53.3%) did not participate. Conclusion: Based on the statistics and findings of the research, it can be concluded that the main problems of informal settlements are the lack of minimum facilities, which indicates poverty, lack of economic security and forced to migrate to this neighborhood. Addiction to cigarettes and drugs, history of theft, crime and prison or violence, suicide and divorce, all of these factors have come together and caused insecurities and caused social damage among the residents of this neighborhood. Considering that most of these people have migrated from the city to these marginal areas, this confirms that they did not have suitable living conditions and were forced to migrate to the outskirts of the cities with limited facilities and many problems.
Article history: Received: 2022/07/13 Revised: 2022/10/02 Accepted: 2022/11/13 Published online: 2023/11/02	
Keywords: <i>Informal settlements, divorce, suicide, drugs, robbery, violence.</i>	

This work is published under CC BY-NC 4.0 licence.

© 2023 The Authors.

How to Cite This Article:

Azizi, F., Mohseni, R., & Hazratisomeh, Z (2023). Sociological study of the effect of informal settlements on social harms (case study: Kermanshah city). *Jayps*. 4(8), 182-191.

بررسی جامعه‌شناختی تأثیر سکونتگاه‌های غیررسمی بر آسیب‌های اجتماعی (مطالعه موردی: شهر کرمانشاه)

فریبا عزیزی^۱، رضاعلی محسنی^{۲*} و زهرا حضرتی صومعه^۳

۱. گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۲. گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۳. گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی صفحات: ۱۸۲-۱۹۱ اطلاعات نویسنده مسئول ایمیل: Mohseni.net14@gmail.com سابقه مقاله	<p>زمینه و هدف: پدیده سکونتگاه‌های غیررسمی می‌تواند با خود آسیب‌های اجتماعی زیادی به همراه داشته باشد. هدف از پژوهش حاضر، بررسی تأثیر سکونتگاه‌های غیررسمی بر میزان آسیب‌های اجتماعی نظیر سرقت، طلاق، خودکشی، مواد مخدر در شهر کرمانشاه می‌باشد. روش پژوهش: پژوهش حاضر از نظر هدف، از نوع تحقیقات کاربردی است. از نظر روش در زمره تحقیقات توصیفی است و بصورت پیمایشی انجام خواهد شد؛ زیرا اطلاعات مورد نیاز از وضع موجود نمونه آماری با استفاده از پرسشنامه به دست آمده است. پرسشنامه محقق‌ساخته سکونتگاه‌های غیررسمی و پرسشنامه استاندارد آسیب‌های اجتماعی می‌باشد که در ۶۶ گویه تنظیم شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل ۲۷۰۹۷۹ نفر از ساکنین و اهالی مرد و زن مناطق سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان کرمانشاه در سال ۱۴۰۰ می‌باشد. در پژوهش حاضر، ۳۸۴ به روش تصادفی - خوشه‌ای به عنوان اعضای نمونه انتخاب شدند. یافته‌ها: یافته‌های توصیفی حاصل از پژوهش حاضر نشان می‌دهد علت مهاجرت و انتخاب محله اکثر پاسخ‌دهندگان به تعداد ۱۶۰ نفر (۴۲/۷ درصد)، وضعیت اقتصادی‌شان بود. همچنین در نمونه مورد بررسی ۱۶۹ نفر (۴۴/۵٪) موافق به ترک محل و ۲۱۱ نفر (۵۵/۵٪) مخالف به ترک محل و ۲۴۱ نفر (۶۳/۶٪) موافق و ۱۳۸ نفر (۳۶/۴٪) مخالف به ترک محل به شرط واگذاری زمین یا مسکنی بودند که از دلایل عدم تمایل به ترک محله اکثر پاسخ‌دهندگان به تعداد ۱۵۱ نفر (۴۲/۸٪) نزدیکی به محل کار بود. در آخر، درخصوص شرکت در فعالیت‌هایی برای بهبود وضع محدوده خود در طی ۵ سال گذشته، ۱۷۷ نفر (۴۶/۱٪) در فعالیت‌ها شرکت کرده بوده و ۲۰۲ نفر (۵۳/۳٪) شرکت نکرده بودند. نتیجه‌گیری: بر اساس آمار و یافته‌های پژوهش، می‌توان نتیجه گرفت که مشکلات اساسی سکونتگاه‌های غیررسمی، عدم وجود حداقل امکانات بوده که این حاکی از فقر، نداشتن امنیت اقتصادی و اجبار به مهاجرت به این محله شده است. اعتیاد به سیگار و مواد مخدر، سابقه سرقت، جرم و زندان و یا خشونت، خودکشی و طلاق، که همه این عوامل دست به دست هم داده و باعث بروز نا امنی‌ها و زمینه‌ساز آسیب‌های اجتماعی در بین ساکنین این محله شده است. با توجه به اینکه اکثر این افراد از شهر به این محلات حاشیه‌ای مهاجرت نموده‌اند، این مؤید این امر است که شرایط زندگی مناسبی را نداشته و مجبور به مهاجرت به حاشیه شهرها با امکانات محدود و مشکلات فراوان شده‌اند.</p>
تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۴/۲۲ تاریخ اصلاح مقاله: ۱۴۰۱/۰۷/۱۰ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۸/۲۲ تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۸/۱۰	
واژگان کلیدی سکونتگاه‌های غیر رسمی، طلاق، خودکشی، مواد مخدر، سرقت، خشونت.	

انتشار این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد مطابق با CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است. تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است.

شیوه‌استناد به این مقاله

عزیزی، فریبا، محسنی، رضاعلی، و حضرتی صومعه، زهرا. (۱۴۰۲). بررسی جامعه‌شناختی تأثیر سکونتگاه‌های غیررسمی بر آسیب‌های اجتماعی (مطالعه موردی: شهر کرمانشاه). *مطالعات روان‌شناختی نوجوان و جوان*. ۴(۸)، ۱۹۱-۱۸۲.

مقدمه

طی چند دهه اخیر شهرنشینی در ایران از رشد شتابانی برخوردار بوده است. یکی از پیامدهای این گسترش شهرنشینی و رشد شتابان، شکل‌گیری حاشیه‌ها و محلات اسکان غیررسمی با بافت نابسامان و مسکن نابهنجار در اطراف شهرها بوده است که ساکنان آن را معمولاً مهاجران روستایی و اقشار کم‌درآمد شهری تشکیل می‌دهند که در محله‌های خاصی اسکان یافته‌اند (قرخلو، ۱۳۸۸). رشد روزافزون شهرها در تمامی کشورها به ویژه کشورهای در حال توسعه، سبب افزایش بسیار سریع جمعیت شهری در این کشورها گردیده، بی‌آنکه زیرساخت‌های مورد نیاز به منظور جهش یکباره این جمعیت پیش‌بینی گردد (قرخلو، ۱۳۸۸) امروزه برای این محلات بی برنامه، خودرو و غیرقانونی اصطلاح سکونتگاه‌های غیررسمی بکار می‌رود. این سکونتگاه‌های نابسامان به گسست کالبدی پاره‌ای از نواحی مسکونی از پیکره کل شهر و کاهش میزان برخورداری از خدمات شهری - اجتماعی می‌شود (جواهری پور، ۱۳۹۲). اسکان غیررسمی، پدیده‌ای جغرافیایی است که در آن الگوی سکونت نتیجه نابرابری‌های فضایی در مقیاس‌های مختلف و ضعف برنامه‌ریزی، در سطوح منطقه‌ای و ملی می‌باشد که در شهر نمود یافته است (دویران، ۱۳۹۲). اسکان غیررسمی نه‌تنها به شکل یک فضای زیستی در حاشیه شهر، بلکه حتی در بدنه اصلی و در محدوده حریم قانونی شهرها ایجاد می‌گردد (علی‌اکبری، ۱۳۹۳). تغییر سیاست‌ها در سکونتگاه‌های غیررسمی نیازمند برنامه‌ریزی صحیح و اصولی در این‌گونه بافت‌ها است؛ اما سکونتگاه‌های غیررسمی بازتابی از عدم برنامه‌ریزی صحیح در سطح شهرها است. این در حالی است که برنامه‌ریزی‌ها در شهر جهت تأمین نیازهای تمامی ساکنین شهر نبوده و به گونه‌ای می‌توان عنوان کرد که در برنامه‌ریزی‌ها، فقرای شهری نادیده گرفته شده‌اند (شیعه، ۱۳۹۱). بر این اساس اولین گام برای برنامه‌ریزی منطقی در سکونتگاه‌های غیررسمی شناخت درست و

جامع این‌گونه بافت‌ها است، تا بتوان از طریق آن راهکارهای مناسب، به منظور بهبود شرایط ساکنین آن را ارائه داد. پژوهش حاضر با هدف بررسی جامعه‌شناختی تأثیر سکونتگاه‌های غیررسمی بر آسیب‌های اجتماعی در شهر کرمانشاه انجام شده است. با توجه به اینکه سکونتگاه‌های غیررسمی در درون خود به باز تولید آسیب‌های اجتماعی می‌پردازند، نوع آسیب‌های اجتماعی تولید شده در این مناطق با کیفیت مسکن ارتباط مستقیم دارد. مسکن ساخته شده در این سکونتگاه‌ها عمدتاً همراه با تصرف عدوانی و یا ساخت و ساز غیرمجاز بوده و فاقد ایمنی لازم می‌باشد. انطباق و سازگاری در حاشیه شهرها بسیار پایین است و مردمی که از فرهنگ‌های متفاوت و نگرش‌های متفاوت مجبور به زندگی در حاشیه شهرهای بزرگ شده‌اند، اغلب نه با تفاهم، بلکه با تخاصم در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند و طبیعی است که آن‌ها احساس امنیت را تجربه نمی‌کنند و نیز جوانان و نوجوانان، و به طور کلی، خانواده و فرزندان، بیشترین آسیب‌ها را در حاشیه شهرها می‌بینند. با انجام پژوهش حاضر در مناطق سکونتگاه‌های غیررسمی شهر کرمانشاه عوامل مخرب اجتماعی و فردی که اسکان غیررسمی باعث ایجاد آن می‌شود، مشخص خواهد شد و در جهت کاهش سکونتگاه‌های غیررسمی و کاهش عوارض آسیب‌های اجتماعی، راهکارهایی ارائه خواهد شد (دویران، ۱۳۹۲).

مساله سکونتگاه‌های غیررسمی، قدمتی نزدیک به نیم قرن دارد؛ اما بررسی‌ها نشان می‌دهد که مطالعات پژوهشی مرتبط با این مساله اجتماعی تنها در دو دهه اخیر از لحاظ کمی افزایش داشته است. با توجه به نتایج بررسی تحقیقات و مطالعات پیشین، مشاهده می‌شود که طی دهه‌های مختلف در شهرهای بزرگ ایران، مطالعات در خصوص سکونتگاه‌های غیررسمی مختلفی صورت گرفته است که این مطالعات، عمدتاً توسط سازمان‌های دولتی، مخصوصاً سازمان برنامه و بودجه به عمل آمده

شده و بررسی تاثیر آن‌ها بر روی یکدیگر می‌تواند به ایجاد مدل مفهومی جدیدی منجر شود. مروری بر نظریات ارائه شده در باب ویژگی‌های سکونتگاه‌های غیررسمی و آسیب‌های اجتماعی نشان می‌دهد که خصوصیات اجتماعی، اقتصادی و کالبدی آن‌ها متفاوت با زندگی متعارف شهری است و این امر موجب پایین آمدن سطوح زندگی و ناهنجاری‌های اجتماعی و اقتصادی در این سکونتگاه‌ها شده است. دیدگاه نظری پژوهش پیش‌رو مبتنی بر آراء صاحب‌نظران سکونتگاه‌های غیر رسمی و از نظر دیدگاه آسیب‌های اجتماعی منطبق با نظریه اندرسون (۱۹۹۸) است. دلیل انتخاب این رویکرد این است که اندرسون فهرستی جامع در خصوص مطالعات انجام شده در عرصه نظریات مرتبط با آسیب‌های اجتماعی ارائه کرده است که نظریه‌های مسئله رفتار، کنش معقول، یادگیری اجتماعی، کنترل اجتماعی، خودتحقیری، الگوی بزهکاری یکپارچه، توسعه اجتماعی و تأثیر سه‌گانه فردی، گروهی و اجتماعی را از جمله مهمترین نظریه‌های مسلط در تبیین آسیب‌های اجتماعی در حوزه جامعه‌شناسی معرفی می‌کند که در کنار نظریه‌های آنومی اجتماعی، برچسب‌زنی و نظریه‌های منتخبی که در مطالعه دن جی و همکارانش (۱۹۹۸) معرفی شده بود، تلاشی گسترده برای نظریه‌پردازی در باب آسیب‌های اجتماعی را به نمایش می‌گذارد. درون سنت ساختاری و کارکردی، فقدان اجماع حاصل از تعامل سازنده و مثبت میان اجزاء، نظامی بی‌سازمان و آنومیک و در نتیجه مستعد بروز انواع کجروی اجتماعی وجود خواهد داشت. بر اساس این نظریه، هر چه میزان انسجام و همبستگی اجتماعی بیشتر باشد احتمال گرایش افراد به انواع انحرافات اجتماعی کمتر خواهد بود (اکرز و سلز، ۲۰۱۴). این دیدگاه فرضیه‌های منطبق با عنوان پژوهش را تحت پوشش قرار می‌دهد. برای ارزیابی و ارائه مدل نظری تحقیق حاضر، یک چارچوب تجزیه و تحلیل محتوا ایجاد شد.

است و علاوه بر آن، دانشگاه‌ها در بسیاری موارد پیش‌تاز مطالعات در خصوص سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران بوده‌اند و به بررسی اوضاع ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی پرداخته‌اند. در کشور ما نیز اسکان غیررسمی با رشدی سریعتر از رشد شهرنشینی به تعبیری رسمی، مواجه بوده و برآورد می‌شود که یک پنجم جمعیت شهری در این گونه سکونتگاه‌ها مستقر باشند. در حالی که نگرش غالب مدیریت شهری در برخی از کشورها و از جمله در ایران حذف بخش غیررسمی از عرصه عمومی شهر و ساماندهی (به مفهوم حذف) بخش غیررسمی به خاطر مشکلاتی چون سد معبر است. در حقیقت بخش غیررسمی، نوش داروی مشکل اشتغال در شهرهای در حال توسعه و عنصری تعیین‌کننده در توسعه شهری است و این اتفاق نظر وجود دارد که بخش غیررسمی از توانمندی فراوانی در برنامه‌ریزی و ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی برخوردار است و ساماندهی آن می‌تواند منافع زیادی را برای بازیگران عرصه شهری، به ویژه کم درآمدان و نیز مدیریت شهری در برداشته باشد. سکونتگاه‌های غیررسمی به دفعات مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته؛ اما پیرامون عنوان تبیین نقش جامعه‌شناختی و پارادایم‌های نوین آسیب‌های اجتماعی پژوهش علمی و مدون صورت نگرفته و بررسی این متغیرها هرچند بدون داشتن پیشینه تجربی کار را برای محقق سخت‌تر خواهد نمود؛ اما خلاء تحقیقات تئوری و تجربی (در ایران) در این حیطه محقق را بر آن داشت تا به واریسی این موضوع بپردازد. همچنین لزوم بررسی و تاثیر متغیرهای فوق ذکر در هیچ مطالعه‌ای یافت نشد و این می‌رساند که می‌توان این موضوع را به صورت یک کار علمی مدون و منظم انجام داد و از دستاوردهای آن بهره لازم را برای ذی‌نفعان حاصل نمود. پارادایم‌های نوین در شکل‌گیری آسیب‌های اجتماعی و سنجش آن با موضوعات جامعه‌شناختی مورد سنجش قرار نگرفته است. بنابراین سنجش عوامل یاد

غیر رسمی شهر کرمانشاه بود. از این رو در این پژوهش منطبق با روش نمونه‌گیری تصادفی - خوشه‌ای ۴ محله دولت‌آباد، محله شاطرآباد، محله کولی‌آباد و محله جعفر آباد انتخاب و به ارزیابی وضعیت گروه‌های انسانی آن‌ها پرداخته شد.

ابزار پژوهش

۱. پرسشنامه محقق ساخته: این پرسشنامه در ۶۶ گویه تنظیم شده است که از گویه ۱ تا ۱۴ شامل اطلاعات توصیفی-شناختی پاسخ دهندگان بود. گویه ۱۵ تا ۳۱ در قالب ۵ گزینه‌ای از خیلی زیاد تا خیلی کم، مرتبط با سکونتگاه‌های غیررسمی تهیه و تنظیم شده است. شاخص‌هایی که در این پرسشنامه در طراحی سؤالات مد نظر بوده است شامل (ویژگی‌های قانونی، ویژگی‌های اجتماعی- فرهنگی، ویژگی‌های کالبدی و ویژگی‌های اقتصادی) بود. بخش دوم پرسشنامه مرتبط با سنجش آسیب‌های اجتماعی از گویه ۳۲ تا ۶۶ در قالب سوالات ۵ گزینه‌ای از کاملاً موافق تا کاملاً مخالف تهیه و تنظیم شده است. آسیب‌های اجتماعی که در این پرسشنامه مورد نظر بوده است شامل (سرقت، خشونت، مواد مخدر، خودکشی و طلاق) بوده است. نمره‌گذاری این پرسشنامه براساس طیف لیکرت (به ترتیب امتیاز ۵ تا ۱) درجه بندی شده است. روایی پرسشنامه توسط اساتید و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ بررسی و تأیید شد.

روش اجرا

پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌های تکمیل شده برای تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده از آمار توصیفی و آمار استنباطی با استفاده از نرم افزار SPSS-26 استفاده شده است. به منظور توصیف داده‌های مذکور از شاخص‌های آماری مانند فراوانی، درصد، میانگین و انحراف استاندارد و در سطح استنباطی از آزمون‌های آماری کولموگوروف-اسمیرنوف، آزمون رتبه بندی فریدمن و آزمون رگرسیون استفاده شده است.

در نهایت می‌توان گفت مسأله اصلی پژوهش حاضر در تبیین کلی، این پدیده اجتماعی - اقتصادی ناشی از علل ساختاری مانند نابرابری در فرصت‌ها، توزیع منابع، ثروت و درآمد جامعه می‌باشد که در فرآیند رشد و توسعه به شکل‌های عدم تعادل منطقه‌ای شهری و روستایی ظهور کرده است. بنابراین در این راستا، پژوهش حاضر بر این است که جهت نوآوری بررسی سکونتگاه‌های غیررسمی از دیدگاه جامعه شناختی به عنوان یک اصل محوری برای دستیابی به توسعه، در جستجوی بهره‌گیری از نتایج تحلیل‌های آسیب‌های اجتماعی، سکونتگاه‌های غیررسمی از نظر رویکرد آسیب‌های اجتماعی منطبق با دیدگاه اندرسون^۱ (۱۹۹۸) و بکارگیری آن در نمونه مورد مطالعه باشد.

روش پژوهش

این تحقیق با استفاده از روش پیمایش میدانی و به کارگیری شاخص‌های سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان کرمانشاه (ویژگی‌های قانونی، ویژگی‌های اجتماعی- فرهنگی، ویژگی‌های کالبدی و ویژگی‌های اقتصادی) در قالب پرسشنامه طراحی شده و برای بررسی تطبیقی شاخص‌های آسیب‌های اجتماعی (سرقت، خشونت، مواد مخدر، خودکشی و طلاق) اقدام شده است. از آنجایی که داده‌ها و نتایج پژوهش به صورت اعداد و ارقام است، این تحقیق بر اساس نوع داده‌های جمع‌آوری و تحلیل شده از نوع تحقیقات کمی است. همچنین پژوهش حاضر از نظر هدف، از نوع تحقیقات کاربردی است؛ زیرا از نتایج یافته‌های آن برای حل مشکلات خاص جامعه (مناطق اسکان غیر رسمی شهر کرمانشاه) استفاده می‌شود و از جنبه زمانی، مقطعی به شمار می‌رود. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل ۲۷۰۹۷۹ نفر از ساکنین و اهالی مرد و زن مناطق سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان کرمانشاه در سال ۱۴۰۰ بود. حداقل حجم نمونه لازم از طریق فرمول کوکران ۳۸۴ نفر از اعضای ۴ ناحیه اسکان

میانگین مدت زمان اقامت در محله برابر با ۱۴/۵۸ بود. علت مهاجرت و انتخاب محله اکثر پاسخ دهندگان به تعداد ۱۶۰ نفر (۴۲/۷ درصد)، وضعیت اقتصادی‌شان بود و نیز در نمونه مورد بررسی ۱۶۹ نفر (۴۴/۵٪) موافق به ترک محل و ۲۱۱ نفر (۵۵/۵٪) مخالف به ترک محل و ۲۴۱ نفر (۶۳/۶٪) موافق و ۱۳۸ نفر (۳۶/۴٪) مخالف به ترک محل به شرط واگذاری زمین یا مسکنی بودند که از دلایل عدم تمایل به ترک محله اکثر پاسخ‌دهندگان به تعداد ۱۵۱ نفر (۴۲/۸٪) نزدیکی به محل کار بود و در آخر از بین ۳۸۴ نفر از پاسخ دهندگان درخصوص شرکت در فعالیت‌هایی برای بهبود وضع محدوده خود در طی ۵ سال گذشته، ۱۷۷ نفر (۴۶/۱٪) در فعالیت‌ها شرکت کرده بوده و ۲۰۲ نفر (۵۳/۳٪) شرکت نکرده بودند. حداقل، حداکثر، میانگین و انحراف معیار برای شاخص‌های توصیفی متغیر سکونتگاه‌های غیررسمی یعنی سرقت، خشونت، مصرف مواد مخدر، خودکشی و طلاق به ترتیب برابر با ۳/۱، ۳/۰، ۴/۲، ۳/۴، ۳/۳ و ۲/۳ بود.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی حاصل از پژوهش حاضر نشان می‌دهد که از بین ۳۸۴ نفر از آزمودنی‌ها، پاسخ‌دهندگان مرد به تعداد ۳۱۵ نفر (۸۲/۰۳٪)، پاسخ‌دهندگان دیپلم به تعداد ۱۳۶ نفر (۳۵/۸ درصد) و پاسخ‌دهندگان با شغل آزاد به تعداد ۱۷۹ نفر (۴۶/۹٪) و پاسخ‌دهندگان با میزان سطح درآمد متوسط به تعداد ۱۸۴ نفر (۴۸/۹٪) بیشترین نمونه مورد پژوهش را تشکیل می‌دادند. نیز مشخص شد که مینیمم و ماکسیمم سن پاسخ‌دهندگان به ترتیب ۱۹ و ۷۵ سال و میانگین سن پاسخ‌دهندگان برابر با ۴۶/۱۵ سال بود. از طرفی نوع مالکیت مسکن اکثر پاسخ‌دهندگان در استیجاری (۴۶/۸ درصد) بوده و از بین ۳۸۴ نفر پاسخ‌دهنده، مینیمم و ماکسیمم عمر ساختمان پاسخ‌دهندگان به ترتیب ۱ و ۷۰ سال و میانگین عمر ساختمان برابر با ۱۹/۱۳ سال، مینیمم و ماکسیمم متراژ ملک مسکونی به ترتیب ۳۵ و ۳۰۰ متر و میانگین متراژ ملک مسکونی برابر با ۹۸/۸۱ متر و مینیمم و ماکسیمم مدت زمان اقامت در محله به ترتیب ۱ و ۵۰ سال و

جدول ۱. نتایج آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف

متغیر	آماره Z کولموگوروف اسمیرنوف	سطح معناداری (Sig)	نتیجه آزمون
سکونتگاه‌های غیررسمی	۰/۹۴۰	۰/۳۴۱	نرمال است
سرقت	۰/۸۰۲	۰/۳۰۲	نرمال است
خشونت	۱/۲۴۶	۰/۰۹۰	نرمال است
مصرف مواد مخدر	۰/۶۰۱	۰/۱۱۹	نرمال است
خودکشی	۰/۵۴۶	۰/۱۶۸	نرمال است
طلاق	۱/۳۹۵	۰/۲۰۸	نرمال است

متغیرهای این پژوهش دارای توزیع نرمال می‌باشند. بنابراین از آزمون‌های پارامتری استفاده شد.

بر اساس جدول فوق با توجه به اینکه سطح معناداری آزمون (Sig) در تمام متغیرهای پژوهش بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد ادعای نرمال بودن داده‌ها تأیید می‌گردد و تمام

جدول ۲. نتایج آزمون رگرسیون ساده

متغیر	مدل	ضریب بتا (β)	آماره t	R ²	F	Durbin-Watson	سطح معناداری
سکونتگاه‌های غیررسمی	ضریب ثابت	۲/۰۶۱	۱۲/۶۴۷	۰/۴۷۵	۲/۷۷۶	۱/۹۱۱	۰/۰۳۵*
سرقت	سرقت	۰/۲۶۹	۰/۲۸۹	۲/۳۳۳			

سکونتگاه‌های غیررسمی	ضریب ثابت	۲/۸۸۰	۲۲/۵۵۷	۰/۷۷۰	۱۳/۵۲۷	۱/۹۹۳	۰/۰۰۰*
	خشونت	۰/۷۴۹	۰/۷۸۸	۳/۶۷۸			
سکونتگاه‌های غیررسمی	ضریب ثابت	۲/۸۱۰	۲۰/۵۳۵	۰/۶۳۲	۱۱/۵۹۲	۱/۸۱۹	۰/۰۰۰*
	میزان مصرف مواد مخدر	۰/۶۵۵	۰/۶۶۵	۳/۲۶۲			
سکونتگاه‌های غیررسمی	ضریب ثابت	۲/۹۰۸	۱۹/۳۹۸	۰/۵۵۶	۵/۶۷۶	۱/۸۶۹	۰/۰۱۸*
	میزان خودکشی	۰/۴۳۴	۰/۴۵۴	۲/۳۸۳			
سکونتگاه‌های غیررسمی	ضریب ثابت	۴/۰۷۳	۲۴/۴۸۳	۰/۴۴۴	۲/۲۷۳	۱/۹۶۳	۰/۰۴۵*
	میزان طلاق	۰/۱۲۸	۰/۱۳۲	۲/۵۲۳			
سکونتگاه‌های غیررسمی	ضریب ثابت	۲/۹۳۷	۳۷/۴۳۳	۰/۵۹۵	۱۱/۳۰۸	۱/۹۳۲	۰/۰۰۱*
	آسیب‌های اجتماعی	۰/۴۸۴	۰/۴۹۳	۳/۳۶۳			

* معنی داری در سطح ۰/۰۵

سکونتگاه‌های غیررسمی در مجموع توان تبیین ۶۳/۲ درصد از تغییرات متغیر میزان مصرف مواد مخدر را دارد. مقدار آماره‌ی ضریب تعیین R^2 (۰/۵۵۶) نشان می‌دهد که سکونتگاه‌های غیررسمی در مجموع توان تبیین ۵۵/۶ درصد از تغییرات متغیر میزان خودکشی را دارد. مقدار آماره‌ی ضریب تعیین R^2 (۰/۴۴۴) نشان می‌دهد که سکونتگاه‌های غیررسمی در مجموع توان تبیین ۴۴/۴ درصد از تغییرات متغیر میزان طلاق را دارد. مقدار آماره‌ی ضریب تعیین R^2 (۰/۵۹۵) نشان می‌دهد که سکونتگاه‌های غیررسمی در مجموع توان تبیین ۵۹/۵ درصد از تغییرات متغیر آسیب‌های اجتماعی را دارد.

بر اساس جدول فوق با توجه به این که مقدار آماره دوربین-واتسون نزدیک به عدد ۲ می‌باشد، لذا می‌توان استقلال باقیمانده‌ها در مدل برازش شده را پذیرفت. همچنین با توجه به این که آماره F برای تمامی متغیرها معنی دار به دست آمده است ($F < ۰/۰۵$) می‌توان دریافت که مدل ارائه شده از کفایت خوبی برخوردار است. مقدار آماره‌ی ضریب تعیین R^2 (۰/۴۷۵) نشان می‌دهد که سکونتگاه‌های غیررسمی در مجموع توان تبیین ۴۷/۵ درصد از تغییرات متغیر میزان سرقت را دارد. مقدار آماره‌ی ضریب تعیین R^2 (۰/۷۷۰) نشان می‌دهد که سکونتگاه‌های غیررسمی در مجموع توان تبیین ۷۷/۰ درصد از تغییرات متغیر میزان خشونت را دارد. مقدار آماره‌ی ضریب تعیین R^2 (۰/۷۷۰) نشان می‌دهد که

جدول ۳. رتبه بندی و اولویت بندی آسیب‌های اجتماعی بر اساس میانگین رتبه

آسیب‌های اجتماعی	میانگین رتبه	اولویت
میزان سرقت	۲/۶۰	۴
میزان خشونت	۴/۵۳	۱
میزان مصرف مواد مخدر	۳/۲۴	۲
میزان خودکشی	۳/۱۶	۳
میزان طلاق	۱/۴۷	۵

به خود اختصاص می‌دهد. با توجه به جدول میزان خشونت با میانگین رتبه ۴/۵۳ دارای اولویت اول، میزان مصرف مواد مخدر با میانگین رتبه ۳/۲۴ اولویت دوم،

در جدول فوق میانگین رتبه مربوط به هر یک از آسیب‌های اجتماعی مشخص شده است و مولفه‌ای که دارای بیشترین میانگین رتبه باشد، اولویت و رتبه اول را

جنایت و مهاجرت به این سکونتگاه‌ها و همچنین فقر در بروز آسیب‌های اجتماعی در سکونتگاه‌ها، با نتایج پژوهش‌های عسگری (۱۳۹۶) از جهت برخورد با پدیده سکونتگاه‌های غیررسمی محلات شهری شهر کرمانشاه و توانمندسازی، با نتایج پژوهش فیروزی و مدانلو جویباری (۱۳۹۶) از نظر توزیع فضایی آسیب‌های اجتماعی و جرائم، با نتایج پژوهش روستایی و همکاران (۱۳۹۴) از نظر پراکنش فقر اجتماعی در مناطق حاشیه‌نشین، زنگی‌آبادی و مبارکی (۱۳۹۱) از بعد عوامل اقتصادی دافعه‌های اجتماعی - فرهنگی در محل سکونت، با نتایج پژوهش مک‌کورد و همکاران (۲۰۱۹) از جهت کاربری زمین، با نتایج پژوهش اسمولکا و همکاران (۲۰۱۸) عدم توانایی سیاست‌های شهری برای حل و فصل مشکلات مسکن اقشار آسیب‌پذیر جامعه و کنترل مهاجرت‌ها و با نتایج پژوهش بکلی (۲۰۱۵) از بعد مطالعه رفتارهای مهاجران خلافکار همسو است و با نتایج پژوهش‌های دورانی (۱۳۹۵)، حاتمی و همکاران (۱۳۹۵)، سلطان‌ی (۱۳۹۲)، شفیعا (۱۳۸۹)، ژانگ (۲۰۱۷)، داگلاس (۲۰۱۶)، ملنی (۲۰۱۴) و چاترجه (۲۰۱۰) ناهمسو است.

سکونتگاه‌های غیررسمی در شهرهای ایران از جمله در کرمانشاه دارای ویژگی‌های متفاوتی هستند که از روند تکوین و تکامل موقعیت آن‌ها ناشی شده است. سکونت‌گاه بر اساس موقعیت جغرافیایی، مطلوب مکان، ویژگی‌های گروه‌های اجتماعی ساکن، سطح خدمات و تسهیلات، برنامه‌های پیش رو و امید به آینده از ارزش سکونتی متفاوتی برخوردار می‌شود.

در چند دهه گذشته راهکارها و الگوهای برنامه‌ریزی شهری با ماهیتی برون‌زا و عموماً مبتنی بر تجارب غرب یکی پس از دیگری تجربه شد. الگوهای همچون طرح‌های توسعه شهری در سطوح مختلف، کمتر به سکونتگاه‌های غیررسمی و فقیرنشین پرداخت و اغلب پیشنهادات و راهکارها و سیاست‌ها بر اساس متوسط‌های جامعه که گاه بسیار از واقعیت‌های موجود دور بوده‌اند

میزان خودکشی با میانگین رتبه ۳/۱۶ اولویت سوم، میزان سرقت با میانگین رتبه ۲/۶۰ اولویت چهارم، میزان طلاق با میانگین رتبه ۱/۴۷ اولویت آخر را به خود اختصاص می‌دهد. لازم به ذکر است که مقدار آماره‌های دو برابر با ۱۲۹۲/۵۱۹ به دست آمد و سطح معناداری آزمون برابر با ۰/۰۰۰ محاسبه شد که از ۰/۰۵ کمتر می‌باشد. بنابراین می‌توان بین آسیب‌های اجتماعی، اولویت بندی انجام داد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی جامعه‌شناختی تأثیر سکونتگاه‌های غیررسمی بر آسیب‌های اجتماعی انجام گرفت. از مجموع یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان دریافت که سکونتگاه‌های غیررسمی بر آسیب‌های اجتماعی افراد ساکن در مناطق اسکان غیررسمی شهر کرمانشاه تأثیر معناداری دارد؛ یعنی با افزایش سکونتگاه‌های غیررسمی، میزان آسیب‌های اجتماعی افراد افزایش می‌یابد. همچنین یافته‌های کلی این تحقیق در تأیید نتایج سایر مطالعات نشان می‌دهد که سکونتگاه‌های غیررسمی با توجه به شاخص‌های آسیب‌های اجتماعی در وضعیت نامطلوبی بوده و در این زمینه با شهر اصلی خود اختلاف چشمگیری دارند. تحول در نحوه نگرش‌های اقتصادی به مراتب سریعتر از تحول در نحوه نگرش‌های فرهنگی است و این امر به دلیل ریشه دار بودن سنن و عقاید اجتماعی در میان ساکنان می‌باشد.

نتایج بررسی‌ها و مطالعات حاکی از آن است که در ارتباط با نتایج و موضوعات مطرح شده در مبانی نظری و دیدگاه‌های مختلف درباره علل بروز سکونتگاه‌های غیررسمی در خصوص شاخص‌های آسیب‌های اجتماعی در پژوهش‌های پیشین، پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های حیدری و محمدی (۱۳۹۹) از بعد میانگین قیمت بهای اجاره مسکن در مناطق حاشیه‌نشین، با نتایج پژوهش نیک‌طبع و پورخاتون (۱۳۹۷) از جهت دلایل اعتیاد به مواد مخدر، استفاده از سیگار، سابقه جرم و

بیشتر مد نظر بوده است، تأمین مسکن و برنامه‌ریزی از بالا بوده است و در مجموع مشارکت محلی و درون‌زا تا حد زیادی نادیده گرفته شده است و برنامه‌ریزی شهری و مدیریت محلی و ملی هیچ‌گاه جنبه‌های تسهیل‌گرایانه خود ایفا نکرده است.

ویژگی‌های برشمرده شده در سکونتگاه‌های غیررسمی از بعد بروز آسیب‌های اجتماعی، قابلیت‌ها و محدودیت‌های ذاتی متفاوتی برای سیر صعودی و ارتقای محیطی و یا سیر نزولی و زوال محیطی ایجاب می‌کند، لیکن رویکرد برنامه‌ریزی و نظام مدیریت شهری تأثیر به‌سزایی در هدایت سکونتگاه به این و یا آن سیر دارد. در این راستا پذیرفتن اسکان غیررسمی نه تنها به عنوان مسأله، بلکه به عنوان بخشی از راه‌حل تأمین مسکن شهروندان تهی-دست نخستین گام است که در ادامه آن اتخاذ سیاست-های توانمندسازی این‌گونه اجتماعات محلی ضروری است. روشن است که در روند تحول و تثبیت سکونتگاه‌های غیررسمی و اجتماع ساکن در این محلات، در مورد گروهی که در سکونتگاه‌های در حال افول زندگی می‌کنند، نگرانی‌های بیشتری وجود دارد.

یافته‌های این پژوهش بیانگر آن است که به فراخور گونه-های متفاوت سکونتگاه‌های غیررسمی، سیاست‌ها و اقدامات متفاوتی باید در دستور کار مدیران شهری قرار گیرد تا گام برداشتن شهروندان تهی‌دست به سوی شرایطی بهتر رهگشایی شده و یکپارچگی با متن را بر جای جدای‌گزینی حاشیه بنشینند. بدون شک در ساماندهی و توانمندسازی محلات در حال افول مانند چمن باید رویکردی شهرنگر مورد توجه قرار گیرد که هم‌زمان آسیب‌های اجتماعی، تأمین نیازهای پایه و تأمین حداقل معیشت به ویژه در بخش غیررسمی را در کانون توجه داشته باشد. تأمین حق سکونت به منزله نخستین گام اعتمادسازی اجتماعات مذکور و نیز تشکیل سرمایه اقتصادی-اجتماعی لازم برای اقدامات بهسازی ضروری است.

ارائه شده است. مجموعه ضوابط و مقررات ارائه شده در این طرح‌ها مانند متوسط قطعات تفکیکی و منطقه‌بندی، غالباً باعث رانده شدن کم‌درآمدها از محدوده قانونی شهرها شده است. اگر به این موارد مجموعه مقررات شهرداری افزوده شود، آن‌گاه نیروی دفع‌کننده مراتب قوی‌تر خواهد بود. علاوه بر این، مجموعه طرح‌های مختلف در چارچوب مسکن عمومی نیز در مقیاس بسیار محدود اجرا شده که در کل شهر چندان تأثیرگذار نبوده است؛ همچنین در مسکن عمومی مانند دیگر تجارت کشور در این زمینه همیشه این نگرانی وجود داشته است که آیا مسکن ساخته شده به نیازمندان واقعی تعلق خواهد گرفت و آیا زودتر از آنچه که انتظار می‌رود از ساکنان اولیه تخلیه و به قشری با درآمد بیشتر واگذار نخواهد شد؟

با وجود چنین زمینه‌ای، با ترویجی سازمان‌های بین-المللی همچون بانک جهانی و مرکز اسکان بشر و با توجه به تجارت جهانی موفق، نظام برنامه‌ریزی رسمی به پدیده فقر شهری و سکونتگاه‌های غیررسمی نگرشی جدید را در پیش گرفت. نتیجه امر تدوین و عملیاتی شدن طرح بهسازی و سامان‌دهی سکونتگاه‌های غیررسمی کرمانشاه (و شهرهای سنندج، تبریز، بندرعباس و زاهدان) است که عملاً از سال ۱۳۸۲ آغاز شده است. در این زمینه کوشش فراوانی از سوی دست‌اندرکاران امر صورت گرفته است که در نوع خود در برنامه‌ریزی شهری کشور کم‌نظیر است. اگرچه قضاوت نهایی در مورد این رابطه به گذر زمان نیاز دارد؛ اما با این وجود صرف این برنامه و تشکیلات مستقل در این رابطه اتفاق مبارکی است که جای تقدیر و تقویت دارد.

بنابراین اگرچه طرح و برنامه توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی در کرمانشاه در خصوص جلوگیری از بروز آسیب‌های اجتماعی از بعد نظری و تا حدی عملی تحولی در برنامه‌ریزی و نگرش مسأله محسوب می‌شود؛ اما موانع ساختاری و نهادی امکان تحقق اهداف را مشکل ساخته است. در بیشتر برنامه‌های چند دهه گذشته آن‌چه که

نویسندگان پژوهش حاضر بر خود لازم دانستند که از کلیه افرادی که در پژوهش شرکت نمودند، کمال تشکر و سپاس خود را ابراز نمایند.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان، این مقاله حامی مالی و تعارض منافع ندارد.

References

- جواهری پور، مهرداد. (۱۳۹۲). ساخت یابی اقتصادی اجتماعی اسکان غیررسمی (مطالعه موردی در منطقه کلان شهری تهران)، مجموعه مقالات در حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی، جلد اول، تهران: انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توان بخشی.
- دویران، اسماعیل. (۱۳۹۲). حاشیه رانده شدن، مسئله اسکان غیررسمی و اقتصاد سیاسی فضا، همایش ملی سکونتگاه‌های غیررسمی: چالش‌ها - راهبردها (با محوریت منطقه کلان شهری تهران)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرری، اسفندماه.
- قرخلو، مهدی. (۱۳۸۸). تحلیل پایداری شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی (مورد: شهر سنندج)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۶۹(۱۲)؛ ۱-۱۶.
- Daviran, E. (2013). Marginalization, the issue of informal settlement and the political economy of space, National Conference on Informal Settlements: Challenges-Strategies (focusing on the metropolitan area of Tehran), Shahrari Islamic Azad University, March.
- Gharakhlo, M. (2009). Analysis of urban sustainability in informal settlements (case: Sanandaj city), human geography researches, 69(12); 1-16.
- Javaheripour, M. (2013). Economic and social construction of informal settlement (a case study in the metropolitan area of Tehran), collection of articles on marginalization and informal settlement, first volume, Tehran: University of Welfare and Rehabilitation Sciences Publications.

محدودیت‌های این پژوهش، شامل موارد زیر می‌باشد: مشکلات گردآوری اطلاعات و جمع‌آوری پرسشنامه؛ احتمال غیرواقعی تر بودن پاسخ‌ها؛ عدم وجود منابع علمی و پژوهشی داخلی و خارجی لازم و کافی در ارتباط با موضوع مورد مطالعه؛ محدود بودن جامعه آماری به سکونتگاه‌های غیررسمی شهر کرمانشاه؛ محدود کردن ابزار تحقیق به پرسشنامه بسته پاسخ.

با توجه به اینکه در این تحقیق از پرسشنامه استفاده شده است، احتمال غیرواقعی بودن پاسخ‌ها بیش از آنچه باید باشد وجود دارد. بنابراین، این مشکل ممکن است نتایج تحقیق را تحت تاثیر قرار دهد. بنابراین باید در تعمیم نتایج دقت کرد و حتی در صورت امکان از مصاحبه استفاده کرد. از آنجایی که روش پیمایش مشکلات خاص خود را دارد، پیشنهاد می‌شود در تحقیقات آتی از روش‌های دیگری مانند مصاحبه و مشاهده استفاده شود. استفاده از رویکردهای چند وجهی در مطالعات پژوهشی از جمله استفاده از مشاهده و مصاحبه و غیره می‌تواند نتایج بهتری را در مقایسه با ابزارهای خود گزارشی از جمله پرسشنامه ایجاد کند. روش تحقیق کنونی از نوع همبستگی است که تثبیت اسناد علمی را غیرممکن می‌کند و برای تأیید این روابط تکرار تحقیقات مبتنی بر مداخله را ضروری می‌سازد. از آنجایی که نمونه مورد بررسی را سکونتگاه‌های غیررسمی شهر کرمانشاه تشکیل می‌دهند، در تعمیم نتایج به سایر مناطق و جوامع باید احتیاط کرد. در نهایت پیشنهاد می‌شود برای بررسی جامع تر شاخص‌های مؤثر، اطلاعات به‌طور یکسان از سکونتگاه‌های غیررسمی جمع‌آوری شود.

موازین اخلاقی

در این پژوهش موازین اخلاقی شامل اخذ رضایت آگاهانه، تضمین حریم خصوصی و رازداری رعایت شد.

تشکر و قدردانی